

Отже „готовність до самореалізації ” в професійній діяльності - це стан соціально і персонально ідентифікованої особистості майбутнього фахівця, який характеризує себе здатністю і підготовленістю до виконання відповідної професійної діяльності. І найефективнішим засобом формування цієї готовності є позааудиторна виховна робота.

Література

1. Л.В.Кондрашова Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте.-Киев;Одеса:Вища шк..Головное издательство,1988.-160с.
2. Мартынюк И.О. Проблемы жизненного самоопределения молодежи. Опыт прикладного исследования. К.: Наукова думка, 1993. -116 с.
3. Психологія особистості: Словник довідник / За редакцією П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
4. Слостёнин В.А., Каширин В.П. Психология и педагогика: Учебное пособие для студентов высш. учеб. заведений.- М.:Издательский центр „Академия”, 2001.- 480с.
5. Столяренко Л.Д. Психология. Учебник для вузов. – СПб.: Лидер, 2004. – 592 с.

С.П.Білоконний

АНАЛІЗ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ “РЕФЛЕКСІЯ”, “РЕФЛЕКСИВНІ УМІННЯ” В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Статья посвящена анализу различных подходов к трактовке понятий «рефлексия», «рефлексивные умения» в психолого-педагогической литературе.

The paper is devoted to the analysis of different approaches to the notion “reflexion” and “reflexive skills” in literature on Pedagogics and Psychology.

Постановка проблеми. Новий зміст і завдання сучасної освітньої системи обумовлюють необхідність особливої уваги до особистості вчителя, його духовного й професійного становлення. Категорія особистості, на думку науковців, посідає в сучасних дослідженнях і в суспільній свідомості одне з центральних місць. Завдяки їй з’являються можливості для

цілісного підходу, системного аналізу й синтезу психічних функцій, процесів, станів, властивостей людини.

У період становлення класичної психології (кінець XIX – середина XXст.) були сформульовані фундаментальні положення про особистість, закладені головні напрями психологічних досліджень особистості. Найбільш вагомими виявилися праці американського психолога В.Джемса (1842–1910); поява «описової психології» В.Дільтея (1833–1911) та Є.Шпрангера (1882–1963); теорія особистості З.Фрейда (1856–1939); поява аналітичної психології К.Юнга (1875–1961); висвітлення особистості в теоріях Л.Виготського (1896–1934), С.Рубінштейна (1889–1960).

Друга половина XX століття означена появою гуманістичної психології, засновником якої вважають американського дослідника К.Роджерса (1902–1990). Центральною ланкою особистості, на його думку, є самооцінка, уявлення людини про себе, «Я – концепція», що породжується у взаємодії з іншими людьми. Завдяки К.Роджерсу явища самосвідомості та самооцінки, їхні функції в поведінці й розвитку суб'єкта стали важливим предметом подальших психологічних досліджень.

Заслугують на увагу погляди вітчизняних психологів на особистість: О.Леонтьєва (1903–1979), Г.Костюка (1899–1982). Так, наприклад, О.Леонтьєв визначив такі основні параметри особистості:

- основу особистості людини становить «розмаїття її діяльності»; діяльність – це універсальна основа, «наскрізний вимір уявлення про особистість»;
- на розвиток особистості впливає ступінь ієрархізованості мотивів діяльності, наявність «життєвої мети»;
- показником розвитку особистості «виступає здатність до творчості, продуктивної діяльності, досягнення суспільно і особистісно значущих результатів» [2,96–98].

Г.Костюк вважає, що «найбільш продуктивним у процесі розкриття психологічної проблеми особистості є підхід, що спирається на аналіз її діяльності» [1,114]. У процесі аналізу можна виділити структурні компоненти діяльності – мотиви, знання, засоби дій тощо.

Проблема формування у студентів педуніверситету готовності діяти у сфері професійно-педагогічної діяльності в умовах сьогодення набуває особливої актуальності. Вона, на думку Л.Кондрашової, «знаходиться у прямій залежності не тільки від орієнтації студентів на професію вчителя, а і від залучення їх до професійної діяльності» [5,134].

На важливість даного аспекту вказував О.Петровський, який зазначав, що «вища педагогічна освіта має на меті сформувати майбутнього вчителя як особистість; цілеспрямовано й продуктивно розвивати її педагогічні здібності, педагогічне мислення, готовність до педагогічної праці» [3,47].

Готовність до професійної діяльності передбачає наявність у педагога здатності до рефлексії, рефлексивних умінь. Тому мета нашої статті: проаналізувати різні підходи до визначення понять «рефлексія», «рефлексивні уміння» у психолого-педагогічній літературі.

Уперше поняття рефлексії застосували у схоластичній філософії середньовіччя. У соціальній психології систематичні дослідження цієї проблеми розпочали в ХІХст. американські вчені Д.Холмс, Т.Ньюком.

У сучасній психологічній енциклопедії О.Степанов пропонує нам таке визначення: «Рефлексія – розумовий розвиток, спрямований на пізнання людиною себе: поведінки, дій і вчинків, психічних станів, почуттів, здібностей, характеру та інших властивостей своєї особистості».

Аналіз сучасної психологічної літератури дозволив побачити інтенсивне зростання експериментальних та прикладних досліджень рефлексивних процесів. Так, наприклад, у працях Б.Ананьєва, Л.Виготського, О.Леонтьєва, С.Рубінштейна рефлексія була «пояснювальним принципом функціонування психічних процесів», а сьогодні вона виступає «особливим психологічним предметом експериментального дослідження» [2,31].

Поступово межі застосування категорії рефлексії суттєво збільшилися: вона активно використовується як методологічний засіб на філософському рівні; як пояснювальний принцип для окремих суспільних чи

гуманітарних дисциплін (соціологія, лінгвістика, логіка тощо); як особливий предмет наукового психологічного дослідження (Н.Гуткіна, А.Захарова, Ю.Кулюткін, Б.Ломов, І.Семенов, С.Степанов, О.Тихоміров, В.Романець, Ю.Трофімов, О.Киричук, Г.Костюк та ін.).

Вітчизняні психологи вивчають рефлексію в соціальних групах високого рівня розвитку (колективах), члени яких об'єднані реальними зв'язками спільної значущої діяльності. Науковці стверджують, що виникнення у людини здатності до рефлексії свідчить про високий рівень її самосвідомості, готовності не тільки до пізнання самого себе, а й корекції своєї поведінки, осмислення й вдосконалення своєї діяльності. У сфері міжособистісних взаємин, до якої належить і педагогічна діяльність, рефлексія, на думку В.Роменця, – це “явище післядії, в якому прояснюється сутність діяння” [4,249].

Науковці (Ю.Трофімов, М.Смульсон, П.Перепелиця та ін.), зазначають, що “рефлексія – це здатність до рефлексивного аналізу ситуації. Вона належить до важливих інтелектуальних якостей особистості” [6,309].

Слід звернути увагу на те, що рефлексія досліджується у чотирьох основних аспектах: кооперативному, комунікативному, особистісному й інтелектуальному. Перші два аспекти чітко прослідковуються у дослідженнях, присвячених колективним формам діяльності опосередкованим спілкуванням. Останні два – торкаються індивідуальних форм прояву мислення й свідомості.

Аналіз досліджень різних аспектів рефлексії показує, що наявні визначення поняття “рефлексія” практично дуже мало стикаються одне з одним; часто між ними існують протиріччя.

У педагогіці проблема рефлексії знайшла висвітлення у дослідженнях В.Паламарчук, Ю.Кулюткіна, Г.Сухобської, В.Сластьоніна, Л.Кондрашової, О.Мороза, А.Хуторського, Р.Тура, Є.Чорного та ін.

Р.Тур формулює педагогічну рефлексію як усвідомлення вчителем себе самого суб'єктом діяльності: своїх особливостей, здібностей, того, як його сприймають учні, батьки, колеги, адміністрація [8,20]. Водночас це усвідомлення цілей та структури своєї діяльності, засобів її оптимізації. Рефлексія є

психологічним механізмом, спрямованим на самовдосконалення особистості.

Є.Чорний [9,47] вважає, що професійна рефлексія є психологічним механізмом, за допомогою якого педагог постійно виявляє ступінь розбіжності між особистісними уявленнями про ефективного і успішного педагога в цілому.

Слід зазначити, що єдиного визначення поняття “рефлексивні уміння” не існує. Так, наприклад, В.Паламарчук вважає наявність уміння рефлексувати “важливим компонентом інтелектуальної культури особистості”.

В.Сластьонін виділяє означені уміння окремо і звертає увагу на те, що вони “мають місце при здійсненні педагогом контрольно-оцінної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення і аналіз власних дій” [7,151]. Саме вони дозволяють вчителю встановити рівень результативності власної діяльності (позитивної чи негативної).

Л.Кондрашова, О.Мороз називають рефлексивні уміння показником “готовності майбутнього педагога до професійної діяльності” [5,104].

Отже, проаналізувавши різні визначення понять “рефлексія”, “рефлексивні уміння” у науковій літературі, ми з’ясували, що єдиного підходу до їх трактування немає. Разом із тим, є безсумнівним, що рефлексія – це важливе особистісне утворення. У професійній діяльності майбутніх вчителів вона якнайкраще може реалізуватися за допомогою рефлексивних умінь. Саме вони відповідають за правильність постановки навчальних цілей; адекватність комплексу завдань наявним умовам; ефективність змісту діяльності вихованців поставленим завданням; відповідність застосовуваних організаційних форм віковим особливостям учнів, рівневі їх розвитку, змісту матеріалу тощо; за виявлення причин неуспіхів і невдач, помилок і труднощів у процесі реалізації поставлених завдань навчання і виховання.

Література

1. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. –К.: Рад. школа, 1989. –376 с.
2. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Педагогика, 1981. –276с.

3. Общая психология /Под ред. А.В.Петровского. – М.: Просвещение, 1986. –314с.
4. Основи психології /За заг. ред. О.В. Киричука, В.А.Роменця. –К.: Либідь, 1995. –326 с.
5. Професійне становлення майбутнього вчителя /За ред. проф. Л.В.Кондрашової. – Кривий Ріг, 2006. – 325 с.
6. Психологія: Підручник /За ред. Ю.А.Трофімова. –К.: Либідь, 2005. – 560с.
7. Слестёнин В.А.Педагогика. –М.:Высшая школа, 1977.–324с.
8. Тур Р.І. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості //Управління школою. – 2004. – №13. – С.17-23.
9. Черный Е.В. Инициирование профессиональной рефлексии у педагогов //Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №3. –С.43–49.

Н.Ю.Дуднік

РОЛЬ САМООРГАНІЗАЦІ В ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

В статье рассматривается проблема развития у будущих учителей умений самоорганизации как средства профессионального самовоспитания и формирования активной профессиональной позиции.

The article is dedicated to the problem of development of skills of self-organization as a way of professional self-education and creation of active professional position of a future teacher.

Одним з актуальних напрямів реформування системи вищої професійної освіти є удосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів, на які тепер покладена провідна роль у здійсненні інноваційних перетворень у галузі навчання і виховання нових поколінь майбутніх фахівців. Стрімке зростання обсягів інформації, швидка зміна характеру та видів діяльності, яка притаманна роботі вчителя, потребують від нього постійного оновлення знань, розвитку особистісних якостей, тобто постійного самовдосконалення та самовиховання.